

В цілому опис коректності у мовленнєвій поведінці виконувався у рамках педагогічних задач. При цьому вперше коректність досліджено як глибинний принцип взаємодії дидактичних законів зі структурними елементами мови, що може мати практичну цінність для розробки інноваційних методів навчання іноземної мови.

Ключові слова: лінгводидактична коректність, етикет, формальна і неформальна лексика, стандарт, лексична коректність і коректність структурних моделей, комунікативна коректність.

Дата надходження статті: 27.10.2020 р.
Рецензент: доктор педагогічних наук Чумак Л.В.

УДК 378.046–021.68:[37.015.31:316.42]
DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi46.110>

Стребна О. В.^{*},
orcid.org/0000-0002-0537-3338

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДТРИМКИ І РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто проблему, яка останнім часом набуває все більшої актуальності в національній педагогічній науці й освітянській практиці, а саме: введення різних видів оцінювання в систему діяльності школи ХХІ століття. Серед цих видів українські й зарубіжні науковці виокремлюють формувальне, підсумкове й рівневі оцінювання навчальної діяльності здобувачів освіти початкової школи.

Відзначається, що особливого значення провідні вчені-методисти надають формувальному оцінюванню навчальних можливостей та інтелектуального поступу учнів молодших класів. Підкреслюється, що аспекти формувального оцінювання розроблювалися й нині продовжують досліджуватися багатьма широко відомими та знаковими вченими-теоретиками і науковцями-аналітиками освітнього процесу, серед яких Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, М. Вашуленко, Д. Колесов, А. Маркова, Т. Матіс, О. Орлов, О. Савченко, Г. Цукерман та ін. Докладно аналізується механізм дії формувального оцінювання в якості засобу підтримки та розвитку особистості учнів сучасної школи, передусім початкової. Акцентується на трьох базових конструентах цього механізму: а) функції збирання різноманітної психологічної та дитиноцентричної інформації, б) процесі багатовимірного спостереження за навчальною поведінкою й інтелектуальним прогресом учнів початкової школи, в) забезпеченні результативного зворотного зв'язку з молодшими школярами. Розглядаються конкретні техніки формувального оцінювання, якими вчителі початкової школи ефективно послуговуються на практиці. Обсервуються педагогічні переваги формувального оцінювання, виявлені діяльністю провідних учителів сучасної школи. З-поміж цих переваг виділяються такі: націленість на визначення індивідуальних досягнень кожного учня, уникнення прийому порівнювання навчальних досягнень різних дітей; застосування зрозумілих цілей та критеріїв, за якими оцінюють діяльність школярів; визначення вектора навчання й перспектив розвитку кожної дитячої особистості. Узагальнюється, що формувальне оцінювання дієво допомагає дітям поліпшити свої результати в навчанні, дає змогу визначати подальші завдання власного розвитку та способи їх здійснення. Послідовно обґрунтовується, що формувальне оцінювання є ефективним інструментом педагогічної дії і сприяє стратегії успішної самореалізації сучасних учнів.

Ключові слова: формувальне оцінювання, учні початкової школи, алгоритм організації формувального оцінювання, цілі навчання, критерії оцінювання, рефлексія, зворотній зв'язок.

^{*} © Стребна О. В.

Постановка проблеми. До найважливіших аспектів педагогічної діяльності у форматі XXI століття належить процедура оцінювання отриманих результатів, під час якої можна встановити успішність і результативність освітнього процесу. В Україні в процесі реформи змісту освіти та впровадження нового Державного стандарту початкової освіти перед учительством постало стратегічне завдання переорієнтувати традиційні підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів і розширити власний оцінний інструментарій.

Актуальний освітній процес потребує від учителя початкових класів оперативного реагування на практично перманентні трансформації, що мають місце в національній системі освіти. Початок 2020–2021 навчального року ознаменувався оприлюдненням нових нормативних документів, рекомендацій методичного характеру, які потребують суттєвих змін у системі оцінювання. Учитель початкових класів постав перед викликом якісно оволодіти такими видами оцінювання, як формувальне, підсумкове, рівневе, а також кваліфіковано застосовувати їх у своїй практиці.

Актуальні зміни в нормативному забезпеченні початкової школи свідчать про нагальну необхідність реалізації формувального оцінювання. Учителям це дозволить більш адекватно й результативно організувати освітній процес. Учням це дасть змогу брати на себе частину відповідальності за своє навчання.

Аналіз досліджень. Значення оцінювальної діяльності в системі педагогічної роботи з дітьми відображено в наукових роботах як вітчизняних, так і зарубіжних педагогів та психологів (Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, Д. Колесов, А. Маркова, Т. Матіс, О. Орлов, Г. Цукерман та ін.). Питанню оцінювання приділяли значну увагу у своїх працях як окремі вчені, так і колективи науковців. Так, група авторитетних науковців, до складу якої входять О. Савченко, Н. Бібік, Т. Байбара, М. Вашуленко, О. Вашуленко, Н. Коваль, О. Онопрієнко, К. Пономарьова, О. Прищепя, провела фундаментальне дослідження з теми «Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентісного підходу». У ньому обґрунтовано найважливіші складники контрольно-оцінювальної діяльності вчителя, що стосуються дидактичних і методичних аспектів побудови, структури освітнього процесу в початковій школі. У цьому дослідженні акцентується, що формувальне оцінювання є надзвичайно ефективним способом підвищення рівня досягнень учнів. Колектив відомих науковців доходить важливого висновку: воно є «оцінюванням, що допомагає вчитися» [3].

Термін «формувальне оцінювання» (formative assessment) було започатковано в 1967 році М. Скривеном у праці «Методологія оцінювання». Педагогічну семантику поняття «формувальне оцінювання» досліджували такі впливові вчені, як Б. Белл, Б. Коуві, М. Пінська, Ф. Перрену. Стратегії формувального оцінювання були розроблені в 1998 році Д. Вільямом та П. Блэком [12]. Нині споглядаємо різні підходи до його трактування. Наприклад, М. Пінська окреслює формувальне оцінювання як «інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання» [8, с. 220]. У дослідженнях Д. Вільяма, Ж.-П. Каверні, Г. Нуазе формувальне оцінювання інтерпретовано як оцінювання, що може допомогти навчанню. Для цього воно має «надавати інформацію, яку вчитель та учні можуть використати як коментарі при самооцінюванні й взаємооцінюванні та для удосконалення освітнього процесу, в якому вони беруть участь» [13]. Таке оцінювання стає формувальним, коли воно сприяє підтримці та розвитку учнів та його результати насправді використовують для вирішення завдань освітнього процесу.

Мета статті – розкрити значення формувального оцінювання як засобу підтримки і розвитку здобувачів освіти початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Насамперед сформулюємо проблемне запитання: для чого вчителю потрібно здійснювати формувальне оцінювання і що йому важливо формувати в учневі початкової школи? Пригадаймо традиційний клас, в якому вчитель

передає потрібну інформацію, ділиться знаннями з учнями та через певний час оцінює роботу школярів. Традиційне оцінювання – це виставлення оцінки (від 1 до 12 балів), яка показує, наскільки добре учні засвоїли той чи інший матеріал та відтворили ту чи іншу інформацію. Така педагогічна стратегія базується на тому, що техніки традиційного оцінювання пов'язані з перевіркою знань, що ж саме дитина знає та вміє відтворити в усній чи писемній формі. Працюючи таким чином, учень перебуває в пасивній ролі. Техніка традиційного оцінювання заснована на активній і ведучій ролі вчителя. Під час такого уроку увага молодшого школяра фокусується на викладанні, а не на навчанні. Ш. Амонашвілі слушно зазначає, що «раніше, у тій давній давнині, коли я був імперативним учителем, я не жив зі своїми учнями одним творчим горінням, та й складності, з якими вони стикалися, залишалися мені невідомими. Для них я був тільки контролер, а вони для мене – правильно або неправильно виконаними завданнями» [1, с. 5]. У цій навчальній ситуації об'єктивно не передбачаються інструменти формуального оцінювання.

Проте як тільки позиція учнів початкової школи змінюється на активну, як тільки вчитель починає працювати за сценарієм перевернутого навчання або вирішує провести проєкт, організує дослідницьку діяльність чи влаштовує експеримент, одне слово, як тільки вчитель відходить від традиційної моделі викладання (при цьому фокус із викладання зміщується на навчання), тоді педагог усвідомлює, що йому обов'язково потрібні інструменти формуального оцінювання.

Коли вчитель створює умови, за яких здобувачі освіти самостійно вивчають матеріал (досліджують, спілкуються між собою, звертаються одне до одного із запитаннями та за допомогою, фіксують результати своєї роботи, викладають висновки), коли педагог стає модератором самостійної діяльності учнів, тоді його інтелектуально-креативна діяльність підноситься на вищий щабель. У таких випадках учитель починає замислюватися над наступними запитаннями: Як я розпізнаю, наскільки добре учні розуміють той навчальний матеріал, із яким вони працюють? Як я зрозумію, з якими труднощами вони стикаються під час виконання цієї роботи? Чи правильні висновки вони роблять? Тільки за умови свідомого формулювання цих запитань учитель початкової школи неминуче зрозуміє, що йому необхідні інструменти формуального оцінювання, які органічно вписуються в сучасний освітній процес. Саме застосування цих інструментів надасть можливість зовсім по-іншому організувати навчальну діяльність учнів.

Формувальне оцінювання є не оцінкою, а механізмом збирання інформації, завдяки якій сучасний учитель спостерігає за діяльністю учнів, продумує прийоми і методи, потрібні для проведення уроку, змінює свої форми роботи, навчальні матеріали, з якими працюють школярі. Формувальне оцінювання – це зворотний зв'язок, що свідчить про те, наскільки вдало просуваються в навчанні його учні. Формувальне оцінювання є засобом мотивації учня як до досягнення високих освітніх результатів, так і до особистісного розвитку.

У Державному стандарті початкової освіти, Концепції Нової української школи наголошено, що «під формувальним оцінюванням розуміють інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає змогу вчителю визначати потреби учнів та відповідним чином адаптувати процес навчання» [6].

Використання вчителем початкових класів в освітньому процесі інструментів формуального оцінювання має важливе поліфункціональне значення. Воно допомагає учням «сформувати впевненість у собі, наголошуючи на їхніх сильних сторонах, а не на помилках, діагностувати досягнення на кожному з етапів навчання; вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню; підтримувати бажання навчатися та прагнути максимально можливих результатів; розвивати навички саморефлексії; оцінювати процес навчання учнів, а не результат» [10]. Воно активно сприяє становленню діяльної і в перспективі професійно творчої особистості.

У «Абетці для директора» (пункт «Критерій 2.2.2. У закладі освіти впроваджується система формуального оцінювання») наголошується на атрибутивних рисах формуального оцінювання:

- націленість на визначення індивідуальних досягнень кожного учня;
- уникнення прийому порівнювати навчальні досягнення різних учнів;
- широке використання описового оцінювання;
- застосування зрозумілих критеріїв оцінювання, за якими оцінюють учня, що дає йому змогу стати свідомим учасником процесу оцінювання і навчання;
- забезпечення зворотного зв'язку – отримання інформації про те, чого учні навчилися, а також про те, як учитель реалізував поставлені навчальні цілі;
- визначення вектору навчання, що дозволяє учням після виконання своїх завдань дізнатися про те, якого рівня вони наразі досягли й у якому напрямку їм потрібно розвиватися [2, с. 106].

Вчителеві початкових класів формувальне оцінювання надає можливість співпрацювати, взаємодіяти разом з учнями, спостерігати процес їхнього розвитку й навчання, діагностувати їхні досягнення на кожному з етапів, учасно виявляти труднощі й запобігати їх накопиченню. Окрім цього, формувальне оцінювання допомагає вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію кожної учнівської особистості, обговорювати навчальний поступ школярів із батьками. Слід зазначити, що, відповідно до Державного стандарту початкової освіти, педагоги застосовують алгоритм діяльності щодо організації формуального оцінювання, який має таку послідовність дій:

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.
2. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання.
3. Забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання.
4. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну навчальну й соціумну діяльність (рефлексія).
5. Корегування спільно з учнями підходів до навчання, яке обов'язково враховує результати оцінювання [10].

Систематизуємо цей алгоритм діяльності вчителя, спрямований на організацію формуального оцінювання на уроках у сучасній школі, зокрема початковій:

1. *Формулювання учням конкретних і вимірювальних навчальних цілей*, що передбачає встановлення точних завдань у різних аспектах діяльності. Цілі уроку, певних завдань мають бути об'єктивними, сформульованими з позиції очікуваних результатів, доступними та досяжними з чіткими термінами виконання. Цілі можуть бути кількісно вираженими, що необхідно для здійснення перевірки їх виконання самими учнями, мають бути здійсненими і підказувати напрям дій, а також мають бути взаємопов'язаними і не суперечити одна одній. Надзвичайно важливо, щоб цілі озвучувалися «мовою дитини». Коли вчителі подають цілі саме так, то учні завжди знають і розуміють, у якому когнітивному напрямку вони рухаються. Це виключає інтуїтивне «відгадування» молодшими школярами того, що їм потрібно зробити для досягнення певних результатів. Такий підхід зміцнює їх упевненість у своїх здібностях і можливостях. Дослідниця О.Фідкевич у цьому контексті зазначає, що «навіть у першому класі потрібно активно залучати дітей до цієї діяльності, надавати їм можливість обговорювати цілі уроку, самим визначати те, про що вони хочуть дізнатися на уроці з цієї теми» [12]. Окрім цього, під час формулювання цілей особливу увагу слід приділяти тому, щоб вони мотивували школярів, посилювали їх зацікавленість в успіху, розвивали пізнавальну активність. «Потім на основі спостережень, спілкування зі школярами, аналізу їхніх робіт, результатів виконаних завдань збирається інформація, що дає змогу вчителю визначити невідповідність між реальними досягненнями учнів і навчальними цілями», що допомагає скорегувати освітній процес» [12].

2. *Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання*. Система оцінювання є малоефективною без інформування учнів про критерії оцінювання та розуміння того,

як і за що їх оцінюють. Науковці, які підготували методичні рекомендації «Абетка для директора», аргументовано зазначають, що «критерії оцінювання, запропоновані Міністерством освіти і науки України, є загальними і використовуються як основа, своєрідний каркас, за допомогою якого вибудовується система оцінювання. При виконанні обов'язкового виду роботи вчитель повинен мати розроблені критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, які ґрунтуються на критеріях, затверджених Міністерством освіти і науки України, а також ураховують особливості вивчення теми (обсяг годин на вивчення, кількість обов'язкових робіт), освітню програму закладу освіти, компетентнісний підхід до викладання предмету (курсу), організаційну форму проведення навчального заняття» [2, с. 88]. Учні мають брати участь у розробці критеріїв або бути систематично поінформовані про розроблені вчителем критерії оцінювання. Переконаливим є положення про те, що «зміст критеріїв повинен бути зрозумілим учням і батькам, тобто викладеним зрозумілою і доступною мовою. Критерії оцінювання необхідно довести до відома учнів. Розроблені й оприлюднені критерії оцінювання допомагають учням самостійно оцінювати якість своєї роботи. Чим конкретніше представлені критерії оцінювання, тим краще учень розумітиме, що йому потрібно зробити для успішного виконання завдання» [2, с. 99]. Процедура спільної розробки критеріїв оцінювання (учитель – учні) позначена своєю логічною послідовністю. Наголошується, що «спочатку відбувається опрацювання учнями мети і завдань навчального заняття перед початком вивчення теми, розділу, після чого учитель надає можливість школярам обговорити, запропонувати та написати на дошці один-два критерії, за якими будуть оцінюватися роботи. Коли педагог переконується, що всі діти зрозуміли запропоновані критерії оцінювання, він розміщує їх за ступенем важливості. Після цього учні вже самі виконують завдання, спираючись на визначені й обговорені ними (разом з учителем) критерії» [2, с. 108].

3. *Створення умов для активної участі здобувачів освіти у процесі пізнання.* Це дає змогу вчителю початкової школи заохочувати учнів до апробації різних моделей досягнення результату через варіативні форми роботи (проектну діяльність, групові форми, веб-квести), активні й інтерактивні методи навчання. Педагог активно залучає молодших школярів до взаємооцінювання, при цьому висловлюючи поради щодо його покращення, формуючи уміння коректно висловлювати думки про результати роботи однокласників. Це активізує навчання, сприяє розвитку критичного мислення учнів, формуванню адекватного ставлення до зауважень, рекомендацій, зміцнює дружбу між дітьми та відчуття значимості в колективі [10].

4. *Забезпечення розвитку індивідуальних можливостей учнів і формування їхнього уміння аналізувати власну навчальну діяльність.* У цьому процесі варто відзначити роль рефлексії, яка «надає учням і вчителю можливість осмислити різні чинники освітнього процесу: емоційні, практичні, знаннєві. Як свідчать науковці, «до рефлексії спонукають запитання: «Що нового ти дізнався на уроці?», «Що привернуло твою увагу?», «Що тебе вразило під час виконання завдання?», «Що нового у спілкуванні?», «Що тебе найбільше схвилювало (що нового в твоїх емоціях)?», «Поясни, як тобі в нагоді стане те, про що ти дізнався (лася) на уроці?» тощо [10].

Наведемо прийом рефлексії, який доцільно застосовувати під час формувального оцінювання з теми «Незакінчене речення». На екран спроектовані фрази, які допоможуть в аналізі засвоєного матеріалу. Учні почергово висловлюються одним реченням, самостійно обираючи початок фрази: «сьогодні я дізнався..., я зрозуміла, що..., було цікавим..., я виконувала завдання..., потребує задуматися..., тепер я можу..., я відчула, що..., я спробую це зробити по-іншому..., у мене вийшло..., мене здивувало..., мені захотілося..., мене надихнуло..., я підвищила свій рівень з питання...» [11, с. 57].

5. *Корегування (спільно з учнями) підходів до навчання, ураховуючи результати оцінювання.* Як стверджують дослідники, «у процесі зворотного зв'язку (на основі спостережень, відповідей на питання, аналізу учнівських робіт, листків самооцінювання)

учитель визначає динаміку навчальної діяльності учнів і виявляє причини недостатнього розуміння та засвоєння ними навчального матеріалу, спрямовує (корегує) їхню діяльність на розкриття особистісного потенціалу з метою покращення результатів навчання» [12, с. 55]. На основі результатів зворотного зв'язку у вчителя з'являється можливість корегувати і власну діяльність, спрямовану на поліпшення процесу навчання. Якщо діяльність учнів і їхні навчальні результати є не достатньо високими, вчитель повинен змінити чи удосконалити наступні опції:

- «планування навчальної діяльності;
- методи і прийоми навчання;
- форми організації роботи учнів;
- розподіл часу на різних етапах уроку;
- психологічні техніки роботи з учнями» [10, с. 56].

Отже, формувальне оцінювання важливим як для учнів, так і вчителів початкової школи. Чим більше інформації отримує вчитель про те, що його учні знають, як мислять, що і як вчать, тим більше він має можливостей для корегування процесу їхнього розвитку.

Ефективність формувального оцінювання значною мірою залежить від вибору техніки, за допомогою якої воно здійснюється. Проектуючи урок, учитель має визначитись, що саме необхідно оцінити на даному етапі та яким чином будуть використані результати оцінювання. З великої кількості технік формувального оцінювання «кожен педагог обирає ті, які найкраще відповідатимуть потребам учнів, з якими він працює, та поставленим цілям і стилю викладання» [10, с. 58]. Різні техніки формувального оцінювання сприяють досягненню таких результатів:

- формують позитивну самооцінку учня початкової школи, мотивують і надихають його;
- визначають рівень індивідуального та групового поступу в навчанні;
- діагностують зони особистісного зростання;
- ідентифікують вразливі місця учнів;
- вимірюють емоційну атмосферу класу;
- допомагають моніторити процес навчання;
- дозволяють спостерігати за навчальним поступом учнів та класу тощо [5].

Технік формувального оцінювання існує чимало. Серед них варто виокремити листи самооцінювання, анкети, опитувальники, критеріальні таблиці, дескриптори для самостійних робіт, рефлексію, взаємооцінювання, спостереження, лінійку успіху. Розглянемо техніки для вимірювання навчальних досягнень молодших школярів, запропоновані Л.В.Кабан:

- «Індекс-картки для узагальнення або запитань». Учитель періодично роздає учням картки із завданнями, зображеними з обох боків (почергово перевертаючи певним боком): 1) Назвіть основні ідеї вивченого матеріалу, узагальніть їх. 2) Визначте, що з вивченого ви недостатньо зрозуміли. Сформулюйте свої запитання.

- «Трихвилинна пауза». Учитель надає учням трихвилинну паузу, яка дає можливість учням обдумувати поняття, ідеї уроку, пов'язати з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися з незрозумілими моментами. При цьому активно використовуються вербальні формули «Я змінив/змінила своє ставлення до...Я дізнався/дізналася більше про...Я здивувався/здивувалася тому, що ...Я відчув/відчула...Я ставився/ставилася до ...».

- «Світлофор». У кожного учня є картки трьох кольорів світлофора. Учитель просить учнів показувати карткою відповідного кольору розуміння (зелений), неповне розуміння (жовтий), нерозуміння (червоний) навчального матеріалу. Після сигналу учитель ставить запитання: Що учні зрозуміли на уроці? Що не зрозуміли?

- «Однохвилинний есей». Педагог може використовувати цей прийом для зворотного зв'язку з учнями після вивчення нового матеріалу. У своїх есеях учні мають

відповісти на низку запитань. Серед них такі: Що найголовніше ти дізнався/дізналася сьогодні? Які питання залишилися для тебе незрозумілими?

- *Дві зірки й побажання (взаємооцінювання)*. Застосовується для оцінювання творчих робіт учнів, творів, есеїв. Учитель пропонує перевірити роботу однокласника. Коли учні коментують роботи одне одного, вони не виставляють оцінки, а вказують на два позитивні моменти – «дві зірки» – і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання» [4].

Невід’ємною частиною формульованого оцінювання є складання портфоліо на кожного учня.

У фаховій літературі під портфоліо розуміють, по-перше, наявність певних однотипових або споріднених матеріалів, по-друге – метод оцінювання, що базується на цих самих зібраних матеріалах. Варто погодитися з тезою про те, що «портфоліо надає можливість вчителю проводити комплексний моніторинг мислинневої діяльності школяра, розвитку його міждисциплінарних умінь, опанування навичками групової роботи та наполегливістю у досягненні результату тощо [2, с. 53]».

Складання портфоліо повною мірою відповідає принципу індивідуалізації розвитку учнівської особистості, прийнятому концепцією Нової української школи. Специфіка портфоліо зумовлена тим, що воно не тільки до розвитку й навчання дитини залучає дорослих (педагогів, батьків, членів родин), але й дає змогу самому учневі спостерігати й аналізувати власну навчальну діяльність.

Основними функціями портфоліо традиційно вважаються такі: сприяння інтеграції, розвитку дитячої особистості та її оцінювання, орієнтування на інтереси і запити, відбір характерних праць, демонстраційних матеріалів, що всебічно відображають поступ дитини, виділення індивідуальних схильностей, діагностування обдарованості, накопичення достатнього матеріалу, необхідного для адекватного і всебічного оцінювання.

Хоча портфоліо відбиває та акумулює об’єктивні моменти і стадії розвитку дитини, проте водночас воно характеризується й певною суб’єктивністю, оскільки далеко не всі розвивальні і творчі роботи, матеріали потрапляють до нього. Як свідчить досвід педагогів НУШ, передусім варто спиратися на такі критерії у формуванні портфоліо:

- 1) особистісний характер відібраних праць, матеріалів;
- 2) динамічність розвитку дитячої особистості;
- 3) багатогранність закумульованих і репрезентованих робіт.

Варто підтримати ту мисленнєву опцію, згідно з якою «основними завданнями портфоліо як технології формульованого оцінювання є створення умов для: аналізу особистих досягнень і результатів діяльності учня в різних галузях шкільного та позашкільного життя; розвитку навичок самостійної роботи; розвитку креативності і продуктивності; формування позитивної, адекватної самооцінки; формування стійких мотивів діяльності, цінностей і моделей самореалізації [7]. Педагогічна сутність портфоліо полягає в розкритті динаміки особистісного розвитку школяра, результативності його діяльності в кількісному і якісному вимірах, демонстрації прогресу учня в освітньому процесі. Це достовірне ілюстрування успіхів і проблем, необхідне для постановки педагогічної мети щодо індивідуального поступу школяра в подальшому навчанні [там само].

Формульоване значення портфоліо зумовлене тим, що воно наповнюється діагностичними, самостійними, контрольними та творчими роботами учня, в яких простежується динаміка розвитку впродовж визначеного терміну. Стратегічне призначення портфоліо полягає в тому, щоб із урахуванням дитячих набутоків та індивідуальних особливостей максимально оптимізувати процес підтримки та розвитку школярів, створити для них ситуацію успіху, оскільки навіть незначне, на перший погляд, досягнення надихає учнів.

Висновки. Таким чином, формувальне оцінювання в сучасній школі виступає нагальним соціопедагогічним викликом, що постав перед національною системою освіти. У початковій школі формувальне оцінювання організовується за певним алгоритмом, вагомими складниками якого є розуміння кожним учнем навчальних цілей та критеріїв оцінювання, створення умов для активної участі дітей у процесі пізнання, рефлексія та корекція діяльності суб'єктів освітнього процесу. Педагогічний потенціал формувального оцінювання зумовлений його спрямованістю на підтримку здібностей і обдарованостей молодших школярів, на ретрансляцію кожній учнівській особистості впевненості в можливості поліпшити власні навчальні результати, на визначення подальших навчальних і особистісних цілей та способів їх досягнення, на конструювання індивідуальної освітньої траєкторії. Формувальне оцінювання є незамінним інструментом педагогічної дії, що проєктує перспективи успішного майбуття перед кожною дитиною.

У зв'язку з цим подальшого розроблення потребує виявлення, характеристика і методична обсервація актуального інструментарію для реалізації формувального оцінювання здобувачів освіти не лише початкової, але й основної школи.

Список використаних джерел:

1. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. Москва, 1984. 255 с.
2. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Абетка для директора: рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ : Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.
3. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : монографія / О. Я. Савченко та ін. Київ : Педагогічна думка, 2012. 192 с.
4. Кабан Л. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у Новій українській школі. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4471.
5. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 45–57. URL: [http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6327/1/Morze N Barna O Vember V ITNZ 6 2013 IS.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6327/1/Morze%20N%20Barna%20O%20Vember%20V%20ITNZ%206%202013%20IS.pdf).
6. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Пляєди», 2017. 206 с.
7. Онопрієнко О. В. Портфоліо як засіб контролю результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу. URL: <http://cdpo.ippp.kubg.edu.ua/?p=194>.
8. Пинская М. А. Формирующее оценивание: оценивание в классе : учебн. пособие. Москва : Логос, 2010. 264 с.
9. Покрова С. Інноваційні технології оцінювання навчальних досягнень учнів Нової української школи. *Збірник наукових праць*. Вип. 25 (2-2018) Ч. 1. 2018. С. 143–148. URL: <file:///D:/ФО%20матеріали%20для%20тренінгу/Матеріали%20для%20ФО/МАТЕРІАЛИ%20ДЛЯ%20СТАТТІ%20ФО>
10. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 р. № 924. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>.
11. Садкіна В. І. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємо з радістю. Харків : Вид. група «Основа», 2017. 144 с.
12. Фідкевич О., Бакуліна Н. Теорія і практика формувального оцінювання у 1-2 класах закладах загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2019. 64 с. URL: <https://www.geneza.ua/product/824>.
13. Wiliam D., Harrison C., Black P. Assessment For Learning : putting it into Practice. London : Open University Press, 2003. 152 с.

References:

1. Amonashvili, Sh. (1984). *Vospitatelnaia i obrazovatelnaia funktsiia otcenki ucheniia shkolnikov* [Educational and upbringing function of students' learning assessment]. Moscow [in Russian].

2. Bobrovskyy, M. V., Horbachov, S. I., & Zaplotynska, O. O. (2019). *Abetka dlia dyrektora: rekomendatsii do pobudovy vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi serednoi osvity* [Alphabet for the principal: Recommendations for building an internal system for ensuring the quality of education in general secondary education]. Kyiv: Derzhavna sluzhba yakosti osvity [in Ukrainian].
3. Savchenko, O. Ya., Bibik, N. M., Baibara, T. M., Vashulenko, O. V., & Koval, N. S. (2012). *Dydaktyko-metodychne zabezpechennia kontroliu ta otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen molodshykh shkoliariv na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu: monohrafiia* [Didactic and methodical support of control and assessment of educational achievements of junior schoolchildren on the basis of the competence approach: a monograph]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
4. Kaban, L. V. *Formuvalne otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv u Novii ukrainskii shkoli* [Formative assessment of students' academic achievements in the New Ukrainian School]. Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4471 [in Ukrainian].
5. Morze, N. V., Barna, O. V., & Vember, V. P. (2013). Formuvalne otsiniuvannia: vid teorii do praktyky [Formative assessment: from theory to practice]. *Informatyka ta informatsiini tekhnolohii v navchalnykh zakladakh*, 6, 45-57. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6327/1/Morze_N_Barna_O_Vember_V_IITNZ_6_2013_IS.pdf [in Ukrainian].
6. Bibik, N. M. (Ed.). (2017). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian School: Teacher's Guide]. Kyiv: TOV Vydavnychyy dim Pleyady [in Ukrainian].
7. Onopriyenko, O. V. (2010). Portfolio yak zasib kontroliu rezultativ navchannia uchniv na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu [Portfolio as a means of monitoring student learning outcomes on the basis of a competence approach]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny, 34*, 121-128 [in Ukrainian].
8. Pinskaya, M. A. (2010). *Formiruyushcheye otsenivaniye: otsenivaniye v klasse* [Formative assessment: assessment in the classroom]. Moscow: Logos [in Russian].
9. Pokrova, S. (2018). Innovatsiini tekhnolohii otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv Novoi ukrainskoi shkoly [Innovative technologies for assessing students' academic achievements of the New Ukrainian School]. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka*, 25 (2-2018), 1, 143-148. Retrieved from <file:///D:/ФО%20матеріали%20для%20тренінгу/Матеріали%20для%20ФО/МАТЕРІАЛИ%20ДЛЯ%20СТАТТІ%20ФО> [in Ukrainian].
10. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine About the statement of methodical recommendations concerning estimation of pupils' educational achievements of the first class from August 20 2018, № 924. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf> [in Ukrainian].
11. Sadkina, V. I. (2017). *Malenki sekrety uchytelskoho uspiyku. Navchajemo z radistiu* [Little secrets of teacher success. Teach with joy]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
12. Fidkevych, O., & Bakulina, N. (2019). *Teoriia i praktyka formuvalnoho otsiniuvannia u 1-2 klasakh zakladakh zahalnoi serednoi osvity: navch.-metod. posib.* [Theory and practice of formative assessment in the 1-2 grades of general secondary educational institutions: a study guide]. Kyiv: Heneza. Retrieved from <https://www.geneza.ua/product/824> [in Ukrainian].
13. Wiliam, D., Harrison, C., & Black, P. (2003). *Assessment for Learning: Putting it into Practice*. London: Open University Press [in English].

Strebna O. V.,

orcid.org/0000-0002-0537-3338

FORMATIVE EVALUATION AS A MEANS OF SUPPORT AND DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL EDUCATORS

This article considers formative assessment of educational opportunities and intellectual progress of primary school learners as one of the most actual problems of modern pedagogical science. It is underlined that modern teachers face a challenge of mastering various types of assessment, among which there is a formative one.

This issue has received its scientific understanding in the works of such famous scientists as Sh. Amonashvili, B. Ananiev, M. Vashulenko, D. Kolesov, A. Markova, T. Matis, O. Orlov, O. Savchenko, G. Zuckerman etc. It is emphasized that formative assessment has a function of collecting

information, which allows teachers to monitor the activities of students and provide feedback with primary learners.

The article substantiates the position that formative assessment is an innovative tool of motivating students to achieve high educational results and personal development. The attributive features of formative assessment such as focus on determining the individual achievements of each student; avoiding admission to compare the academic achievements of different students; extensive use of descriptive evaluation; application of clear assessment criteria by which students are assessed; determining the vector of students' learning and prospects for their development are systematized in the article.

There are some techniques of formative evaluation, which have proved their effectiveness in practice. It is noted that an essential part of formative assessment is a portfolio for each primary learner, which corresponds to the principle of individualization of the development of learners, approved by the concept of the New Ukrainian School. The article generalizes that formative assessment is a tool to support and develop learners. It forms the confidence of each of them, maintains the ability to improve their results, determines further learning tasks and ways to implement them. It is consistently proved that formative assessment is an effective tool of pedagogical activity. It provides perspective for every child to be successful.

Key words: formative assessment, primary learners, algorithm of organization of formative assessment, learning objectives, assessment criteria, reflection, feedback.

Дата надходження статті: 17.10.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Примакова В.В.

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi46.111>

Худенко О. М.*

orcid.org/0000-0001-7918-4671

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ І СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

У статті йдеться про формувальне оцінювання громадянських та соціальних компетентностей учнів на уроках української і зарубіжної літератури. Авторка аналізує низку нормативно-правових документів у сфері освіти, у яких акцентовано на запровадженні формувального оцінювання в практику оцінювання здобувачів освіти початкової та основної школи. Формувальне оцінювання визначено як оцінювання задля виявлення потреб у навчанні і відслідковування поступу кожного учня, воно здійснюється на постійній основі і спрямоване на підтримку, стимулювання, мотивацію до навчання. Важливими ознаками такого виду оцінювання є критеріальність, інтерактивність, постійність. Складниками формувального оцінювання є взаємооцінювання, самооцінювання, спостереження, розроблення чітких цілей та критеріїв їх досягнення, зворотній зв'язок.

У статті детально розкрито мету і завдання такого оцінювання, наведено техніки/правила, що доцільно використовувати для здійснення формувального оцінювання.

Громадянські та соціальні компетентності визначено як динамічну систему знань, розумінь, суджень, умінь, навичок, цінностей та особистісних якостей, що у своїй сукупності дають змогу людині ефективно діяти в умовах громадянського суспільства, реалізовувати свої права й свободи тощо. Їх доцільно формувати й розвивати через різного роду завдання на обговорення, розуміння ключових понять «демократія», «повага до людської гідності», «відповідальність», «участь» «рівноправність» тощо, тобто змістом самого уроку; роботу

* © Худенко О. М.